

4. Психология менеджмента: [учебник для вузов] / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб., 2004. – 639 с.
5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій / под ред. С. Д. Макаренка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. – К. : Міленіум, 2004. – 264 с.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011 р.

УДК 378.147:81'243

Амеліна С. М.

доктор пед. наук, професор,
Дніпропетровський державний агроуніверситет

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядається проблема культури професійного спілкування. Зроблена спроба аналізу шляхів формування культури професійного спілкування за допомогою засобів іноземних мов.

Ключові слова: культура професійного спілкування, шляхи формування, іноземні мови.

В статье рассматривается проблема культуры профессионального общения. Сделана попытка анализа путей формирования культуры профессионального общения с помощью средств иностранного языка.

Ключевые слова: культура профессионального общения, пути формирования, иностранные языки.

The article deals with the problem of professional communicative culture. The attempt of analyses of ways of professional culture formation by means of foreign languages has been made.

Keywords: professional communicative culture, ways of formation, foreign languages.

Актуальність теми. Зростання уваги суспільства до проблем культури спілкування фахівців різних сфер життєдіяльності, об'єктивне існування такого аспекту культури, як культура професійного спілкування, нагальна необхідність в її формуванні та удосконаленні зумовлюють доцільність поглибленого спеціального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. В останні роки з'явилися праці, що розглядають окремі питання формування комунікативної культури. Це, зокрема, дослідження Н. Березіної, Л. Березницької, М. Васильєвої, О. Вєтохова, Н. Волкової, В. Грехнева, В. Кан-Калика, І. Комарової, В. Морозова, А. Мудрика, С. Мусатова, С. Ольховецького, Л. Паламар, М. Пентилук, Л. Петровської, В. Полторацької, С. Рябушко, Г. Сагач, Л. Успенського, Є. Цуканової, Л. Шепеленко та інших, акцент яких спрямований на комунікативну взаємодію, психологічні аспекти комунікативної підготовки студентів, педагогічні умови формування комунікативної компетентності та окремих комунікативних умінь і навичок. Аналіз наукових праць з даної проблеми свідчить про те, що досить ґрунтовно вивчені лише окремі аспекти професійного спілкування, здебільшого – ко-

мунікативний. Водночас існує потреба у дослідженні шляхів і засобів формування й розвитку культури професійного спілкування у студентів вищих навчальних закладів освіти.

Мета статті – розглянути деякі засоби розвитку культури професійного спілкування майбутніх вчителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із засобів формування і розвитку культури професійного спілкування під час проведення дослідження стало використання «Рамкової програми з німецької мови для професійного спілкування для вищих начальних закладів України», принципово нового нормативного документа. Закладені в основу цієї програми зміст, цілі, принципи та методи навчання базуються на новітніх досягненнях вітчизняної і зарубіжної педагогіки, психології, лінгвістики і методики викладання іноземних мов, що дозволяє організувати навчальний процес з урахуванням сучасних вимог до професійної підготовки майбутнього фахівця.

Виявилось, що з точки зору нашого дослідження та розробленої нами технології формування культури професійного спілкування у майбутніх спеціалістів вказана програма має велике значення для розвитку основних компетенцій справжнього фахівця відповідно до міжнародних уявлень і вимог, особливо стосовно формування й розвитку основних навичок та вмій у соціальному і професійному спілкуванні.

До інноваційних засад «Рамкової програми» належать:

– розвиток діяльнійної комунікативнійної компетенції, що передбачає практичне оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльнійності та комунікативне використання мови як у повсякденних, загальних ділових ситуаціях, так і у фахових;

– професійна й фахова спрямованість, що передбачає залучення професійних навичок, умій та знань;

– усвідомлення міжкультурних відмінностей, розуміння чужої і своєї культур;

– спільне обговорення і визначення викладачами й студентами тематики навчального процесу, участь студентів у плануванні занять;

– формування тематичних мереж для визначення змісту навчального процесу;

– система оцінювання рівня сформованості комунікативнійної діяльнійної компетенції студентів з урахуванням рівнів володіння мовою, визначених у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [3:4].

До принципів, закладених у вказану програму, належать:

– комунікативно-діяльнійна спрямованість;

– професійна і фахова спрямованість;

– усвідомлення міжкультурних особливостей;

– соціальна поведінка (співпраця і комунікація);

– автономне навчання.

Комунікативно-діяльнісна спрямованість навчання іноземній мові професійного спілкування означає, що фаховий, методично-стратегічний і соціально-орієнтований аспекти навчання є взаємозумовленими та взаємопов'язаними і мають практичне застосування. Такий підхід формує у студента здатність до самостійного навчання, спілкування і роботи в групі, до самокритики й відповідальності, сприяє набуттю студентами умінь, необхідних для професійної діяльності [3, с. 14].

Комунікативні вміння тренувались інтегровано, щоб студенти могли вільно застосовувати їх у реальних ситуаціях. Комунікативно-діяльнісна спрямованість занять сприяла усуненню суперечностей між природним спілкуванням у соціумі та штучним спілкуванням на заняттях.

Професійна і фахова спрямованість навчання розглядалась в тому сенсі, що фахові знання й уміння зумовлюють відповідну мовленнєву та соціальну діяльність, адже мова професії пов'язана, з одного боку, зі спілкуванням, типовим для багатьох сфер професійної діяльності людини, а з іншого – зі специфічним фаховим спілкуванням [3, с. 15].

При відборі навчального матеріалу враховувались схожість та відмінності між рідною культурою та культурою іншомовних країн. Заняття з урахуванням міжкультурних аспектів навчало студентів сприймати «чуже», порівнювати «своє» й «чуже», знаходити відповідності і розбіжності. Студенти вчилися виявляти й використовувати національно забарвлені сталі мовні засоби і долати міжкультурні непорозуміння у повсякденних та професійних ситуаціях спілкування.

Соціальна поведінка, співпраця та комунікація сприяли становленню виважених стосунків між студентами і викладачами або між студентами і студентами як партнерами по спілкуванню, а також стосунків між учасниками спілкування на всіх ієрархічних рівнях.

Спільне розуміння цілей і цінностей стало фактором інтенсифікації навчального процесу. Такі заняття активізували попередні знання і вміння студента, розвивали його здатність до співпраці, творчість, ініціативність; сприяли його активній участі у навчальному спілкуванні; формували здатність до повноцінної іншомовної комунікації.

Автономне навчання передбачало, що студенти вчать засвоювати технології та стратегії навчання, самостійно підходити до вирішення проблем, переносити набуті знання і стратегії на інші сфери діяльності. Автономне навчання є основою усвідомленого самостійного неперервного навчання і формує гнучку реакцію на можливі професійні зміни [3, с. 16].

Через загальну комунікативну спрямованість навчальної діяльності формувалися всі компоненти культури професійного спілкування. З цією метою особливе значення приділяли таким формам організації навчальної діяльності студентів, як рольові й ділові ігри, дискусія, диспут, робота в групах, проектна діяльність, кейс-метод. Вказані форми сприяли формуванню ціннісних і морально-духовних орієнтацій майбутніх фахівців, адже

вони передбачають їхню активну взаємодію один з одним і викладачем, рівноправні партнерські відносини, толерантність і повагу у ставленні до опонента. Вони допомагають формувати функціональну грамотність, виробляти навички побудови логічного висловлювання, закріплюють стійкі навички функціонально-правильного професійно-орієнтованого усного і писемного мовлення.

Вплив на розвиток культури професійного спілкування у студентів передбачав формування інтересу й позитивного ставлення до формування культури професійного спілкування, пробудження потреби у інтелектуальній взаємодії, формування готовності до активної позиції у професійному спілкуванні шляхом участі у діалогічних формах навчання, орієнтації студентів на гуманні цінності [4].

З цією метою:

- студенти залучались до активної інтелектуальної взаємодії на заняттях шляхом спільних пошуків вирішення проблемних навчальних питань;
- на заняттях створювались ситуації успіху й емоційної підтримки;
- вводились такі форми навчання як проект, кейс-метод, симуляція ситуацій професійної діяльності, які виходять за рамки навчального процесу і додатково стимулюють студентів завдяки тому, що результати роботи знаходять втілення на практиці, а не залишаються лише теоретичними напрацюваннями;
- змістове наповнення дисципліни спрямувалось на ствердження гуманних цінностей.

Для засвоєння гуманних цінностей, розуміння гуманності і визнання гуманних взаємин як єдино можливих у професійному спілкуванні наповнення навчального матеріалу мало яскраво окреслену гуманістичну спрямованість. Для опрацювання на заняттях з іноземної мови добирались тексти, зміст яких був проникнутий любов'ю до близьких, повагою до людини, високою оцінкою дружби і взаємодопомоги.

При виборі навчального матеріалу викладачі керувались положеннями особистісно-зорієнтованого підходу і враховували:

- вікові особливості й потреби аудиторії;
- рівень фахових знань студентів і їхній комунікативний досвід;
- тематичне, понятійне і фонове наповнення інформаційних блоків навчального повідомлення;
- актуальність дидактичних матеріалів для самостійного виконання професійно-орієнтованих завдань (усна й писемна комунікація).

Використання таких навчальних матеріалів дозволило студентам осмислити моральні категорії, визначити духовні пріоритети, співвіднести ідеальні прагнення з реаліями навколишнього світу. Під кутом зору формування культури професійного спілкування важливим було усвідомлення майбутніми фахівцями на основі запропонованих текстів гуманного став-

лення до людини у професійному спілкуванні, повага до неї, прагнення до рівноправності й гармонійності («не зміщувати пропорцій») у відносинах.

Залучення студентів до активної участі у навчальному спілкуванні і пробудження у них потреби у формуванні культури професійного спілкування відбувалось через застосування таких прийомів:

- кожному студентові надавалась можливість пережити ситуацію успіху, який визнавався його колегами, і відчутти власну комунікативну компетентність;

- вклад кожного студента у вирішення проблемного питання належно оцінювався;

- аналізувалось практичне значення доробок, отриманих завдяки нетрадиційним методам навчання.

Для реалізації поставленої мети плідним виявився метод проектів [1; 2], який ще не набув широкого розповсюдження у ВНЗ, але ми вважаємо його дуже перспективним і під кутом зору фахової підготовки, і під кутом зору розвитку культури професійного спілкування.

Прикладом може слугувати запропонований студентам 2–4-х курсів проект «Культура мови у професійному спілкуванні».

Робота над проектом проводилась за наступним планом:

- Визначення теми проекту. Тема може пропонуватись студентами, викладачем або зовнішньою організацією, яка потребує дослідження певного питання. У нашому випадку тема була запропонована викладачем, але під час обговорення уточнювалась і коригувалась студентами, так що її з повним правом можна вважати спільним вибором викладача і студентів.

- Планування проекту. Було точно визначено термін проведення проекту, його зміст. Здійснено розподіл окремих завдань і складено точний графік їх виконання. Обрано методи виконання запланованої роботи.

- Проведення проекту. Виконання розподілених завдань. Допомога викладачів у разі необхідності.

- Завершення проекту. Презентація результатів проведеної роботи.

- Оцінювання проекту. Критерії оцінки проекту повідомлялись викладачем студентам заздалегідь, ще до початку його реалізації. Проект оцінювався викладачами і студентами. Були зроблені цікаві і слушні пропозиції щодо покращення деяких сторін виконаного проекту, які потрібно врахувати наступного разу.

Утворені за бажанням студентів групи працювали автономно, самостійно плануючи свою роботу, консультуючись у викладача, який не надавав готового рішення питання, що виникло. Консультації мали факультативний характер, студенти не обов'язково повинні були їм слідувати. Вони могли взяти до відома думку викладача, але вирішити, що їхня колективна ідея, досягнута шляхом обговорення, є більш слушною. Це надзвичайно стимулювало активність студентів і виховувало в них відповідальність. Особливо результативною стала робота тих груп, до складу яких входили

студенти, що пройшли стажування у Німеччині й могли використати досвід своєї закордонної практики.

Безліч інтерв'ю і бесід з працівниками різних господарств, фірм та організацій краще за будь-які заклики до оволодіння культурою мови переконали студентів у тому, що знання культури мови, а водночас і володіння культурою професійного спілкування є одним із факторів їхньої успішності у майбутній професійній діяльності. Отже, проєкт справдив ті сподівання, які покладались на нього у формувальному експерименті – викликав у студентів інтерес до професійного спілкування, пробудив потребу у колективному обговоренні проблем, сформував переконання, що будь-який внесок у загальну справу є цінним.

Особливу увагу звертали на емоційний фон занять [5]. Для позитивного емоційного наповнення аудиторних занять використовувались такі прийоми:

- надання емоційного забарвлення викладу матеріалу з будь-якої теми замість сухого інформування у вигляді повідомлення найважливіших даних;
- емоційність атмосфери у студентській аудиторії, яка підтримує доброзичливе ставлення учасників навчального процесу один до одного;
- прояв небайдужості викладача до студентів, свого предмету, подій суспільного життя;
- доречність гумору у певних ситуаціях, які дозволяють використання жартів тощо.

Велика увага приділялась мовному і мовленнєвому аспектам культури професійного спілкування та розвитку умінь і навичок аргументації. Студенти усвідомлювали, що автор навіть найкращої ідеї не зуміє переконати свого опонента, якщо не зможе дібрати зрозумілі для нього слова, якщо тон його звернення не буде доречним у даній ситуації і стосовно даного співрозмовника. Нечіткість вимови, плутанина у лексичних засобах, невідповідність стильового забарвлення мають наслідком повну приреченість до невдачі. Аргументуючи свою позицію, слід було прислухатись і до аргументів опонента, знаходити в них раціональне зерно, адже обидва партнери були налаштовані на співпрацю і зацікавлені у вирішенні проблеми.

Для студентів були підготовлені методичні розробки, призначені для допомоги їм у подоланні утруднень у професійному спілкуванні, пов'язаних із:

- відсутністю уміння опрацювання спеціальної літератури;
- сприйняттям професійної інформації на слух;
- пошуком інформації в Інтернеті;
- підготовкою коротких письмових повідомлень на професійні теми;
- підготовкою усного публічного виступу в професійно-орієнтованому монологічному (доповідь, повідомлення) і діалогічному (бесіда, дискусія, диспут, «круглий стіл» тощо) мовленні.

Висновки. Формування і розвиток культури професійного спілкування майбутніх вчителів іноземної мови має відбуватися через комунікативну спрямованість навчальної діяльності. Ефективним є застосування на основі «Рамкової програми з німецької мови для професійного спілкування для вищих начальних закладів України» таких форм організації навчальної діяльності студентів, як рольові й ділові ігри, дискусія, диспут, робота в групах, проектна діяльність, кейс-метод.

Література

1. Іонова О. М. Метод проектів як засіб розвитку творчості особистості / О. М. Іонова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Київ ; Запоріжжя. – 2006. – Вип. 38. – С.74–80.
2. Колесникова О. Г. Проектний метод навчання та його значення для активізації пізнавальної діяльності учнів / О. Г. Колесникова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2003. – Вип. 24. – С. 321–325.
3. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / [Амеліна С. М., Аззоліні Л. С., Беньямінова Н. Є. та ін.] – К. : Ленвіт, 2006. – 90 с.
4. Романенко М.І. Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філософ. Наук : спец. 09.00.10. – Дніпропетровськ, 2003. – 32 с.
5. Aebli H. Zwölf Grundformen des Lehrens: eine allgemeine Didaktik auf psychologischer Grundlage; Medien und Inhalte didaktischer Kommunikation. – Stuttgart : Klett-Gotta, 1991. – 412 S.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011 р.

УДК 378.147:81'271

Литвинова О. О.

Дніпропетровський державний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВНЗ

У статті проаналізовано та розкрито методологічну сутність поняття «педагогічні умови». Розглянуто погляди сучасних дослідників щодо поняття «педагогічні умови». Визначено педагогічні умови формування культури діалогу студентів аграрних ВНЗ.

Ключові слова: формування, педагогічні умови, діалог, комунікативна підготовка, культура діалогу, студент.

В статье проанализировано и раскрыто методологическую сущность понятия «педагогические условия». Рассмотрены взгляды современных исследователей на понятие «педагогические условия». Определены педагогические условия формирования культуры диалога студентов аграрных вузов.

Ключевые слова: формирование, педагогические условия, диалог, коммуникативная подготовка, культура диалога, студент.

The article deals with the methodological side of the notion «pedagogical conditions». The opinions of modern researchers about the notion «pedagogical conditions» have been